

Autor sklářského receptáře

Je to tlustá kniha, dnes uložená archivem Umělecko-průmyslového muzea v Praze. Na jejích deskách čteme na papírovém štítku název „Glasfabrikation“ („Výroba skla“). Tento prostý nadpis a nenápadný přebal v ničem nenaznačují, že máme před sebou jeden z nejpozoruhodnějších dokumentů z historie šumavského sklářství, který svým významem daleko překračuje hranice regionu. Když ale začneme listovat více než třemi sty stranami rukopisu, zhmotní se před našima očima dynamický a nesmírně kreativní svět české sklářské technologie první poloviny 19. století. Jak se kniha dostala někdy po druhé světové válce ze Šumavy do Prahy, to se dodnes nepodařilo zjistit. Snad to byla náhoda, snad chtěl někdo receptář zachránit, snad... Možností je mnoho. Ať už to ale bylo jakkoliv, je dobře, že se tato vzácná památka dochovala až do našich časů, a že není zapomenuto ani jméno jejího autora, Johanna Baptisty Eisnera.

Byl posledním skelmistrem ze slavného rodu šumavských Eisnerů. Narodil se v roce 1797 v Kašperských Horách a už prvními dětskými krůčky vstoupil do sklářské hutě. Jeho otec skelmistr Franz Ignaz Eisner (1766-1822) byl tehdy spolu se svým mladším bratrem Johannem Josefem Eisnerem (1770-1828) majitelem a provozovatelem šumavských skláren Podlesí, Antigl a Filipova Huť. Když byly malému Johannovi 3 roky, získal jeho strýc Johann Josef do nájmu ještě sklárnu Zlatá Studna, jeho otec měl snad už tehdy pronajatou sklárnu U pivního hrnce a v roce 1807 koupil ještě sklárnu ve Stachách. Eisnerové také provozovali řadu rafinérií skla, především brusírny. Byla to tehdy to na přelomu 18. a 19. století jedna z největších sklářských firem v Čechách. Zcela samozřejmě se tehdy předpokládalo, že malý Johann půjde v otcových a strýcových stopách a bude pokračovat v budování rodinného podniku.

Když bylo ale Johannovi osm let, zasáhla české sklářství po roce 1805 první vlna hluboké odbytové krize. Tu na Šumavě ještě umocnil vznik konkurenčních skláren v Bavorském lese, jež byly štědře dotovány bavorskou vládou. Eisnerovské podniky začaly těžce zápasit s krizí a Johannův otec se zřejmě tváří v tvář novým poměrům rozhodl, že pro syna bude lepší, když bude mít při volbě budoucího povolání otevřená také jiná možnost. Šlo o krok v kontextu výchovy synů ze skelmistrovských rodin velmi neobvyklý, neboť se jednalo o jediného syna a dědice firmy. A tak se v roce 1806 stal Johann Baptist studentem tereziánské vojenské akademie ve Vídeňském Novém Městě.

Když roku 1812 ukončil v šestnácti letech vojenskou akademii, nenastoupil do vojenské služby a vrátil se na Šumavu. Krize stále trvala. Eisnerové s ní se střídavými úspěchy zápasili a mladý Johann se zapojil do vedení skláren, které byly ještě částečně v provozu - Podlesí, Antigl (tehdy největší eisnerovská sklárna), Zlatá Studna, Stachy, U pivního hrnce, Filipova Huť. V roce 1817,

N°. 9. ord: Kaideng las- Gemenge.
ord: bis fogimontum
Christal-eiser-Glas.

J. B. Eisner
Horn

když jeho otec převzal funkci ve vedení města Kašperské Hory, nastoupil ve svých jedenadvaceti letech na jeho místo v rodinném podniku. To ale firmu to nejhorší teprve čekalo. Přišla vlna další hluboké krize a v letech 1817 až 1822 byla postupně vyhašena většina eisnerovských skláren. Přežil jen provoz ve Stachách. Napoleonské války byly sice už minulostí a Evropa se pomalu vzpamatovávala, ale krize českého sklářství se dále prohlubovala. Během válek a zejména v důsledku kontinentální blokády, totiž přišly české firmy o důležité zámořské trhy, které mezitím obsadili Britové se svým olovnatým broušeným křišťálem. Byly to pro šumavské sklárny těžké časy a zůstávala jen naděje, že se podaří návrat na ztracené trhy a že české sklo se dostane opět na přední pozice v Evropě, Orientu i Americe.

Mladý muž, který se tehdy snažil udržet provoz skláren, byl v nejednoduché situaci. Mohl se opřít o šikovnost svých šumavských sklářů a rodinnou tradici ve výrobě skla. K tomu mohl přispět znalostmi získanými během studií i energickým přístupem k podnikání, který, jak se zdá, zdědil po své prababičce Anně Marii Eisnerové (?). Také se v únoru 1819 oženil s Theklou Friedl z Grafenau. V roce 1820 se mladým manželům narodila první dcera Sofia a v roce 1822 druhá dcera Emilia. Když v témže roce 1822 přebírá po smrti otce Franze Ignaze plnou zodpovědnost za firmu, je rodinné podnikání již prakticky v troskách. Je mu dvacet pět let a zůstává jediným aktivním skelmistrem v rodině šumavských Eisnerů. Rozhodl se proto k rázným krokům a začal firmu konsolidovat (dnes bychom to asi označili za restrukturalizaci). V roce 1824 prodal nájem sklárny ve Zlaté Studni zdejšímu faktorovi Josefu Schmidovi st. a Johannu Lötzovi a zachoval provoz pouze na sklárně ve Stachách.

Ve 20. letech 19. století vyráběl podobně jako jiní především duté čiré bezbarvé sklo dekorované brusem a rytinou, za které získal několik medailí na tehdejších průmyslových výstavách v Praze. Z výrobků jeho firmy byly v roce 1828 vysoko hodnoceny především portrétní rytiny slavných osobností té doby. V tomto roce vystavoval i dvě vázy v antickém stylu s broušeným dekorem či flakón v podobě kříže. Podle popisů a komentářů v katalogu byla tato produkce poplatná tehdejší vládnoucím britským vzorům. Napodobování britské produkce ale neskýtalo východisko z krize. Ve 2. polovině 20. let 19. století bylo jasné, že čeští skláři musí při návratu na ztracené pozice přijít s něčím zcela novým. A tou novinkou se na přelomu 20. a 30. let stalo barevné sklo.

Centrem nových snah o obrodu českého sklářství se stala zejména Šumava, tehdejší největší základna sklářské prvovýroby a mezi jinými se zde po příkladu Johanna Meyra (?) a Wilhelma Kralika (?) pustil do vývoje a výroby barevných skel i Johann Baptist Eisner. Zřejmě tato snaha o inovace jej vedla k tomu, že si od roku 1825 začal zapisovat různé recepty na skla a opsal

Erst Lismeroff

*Im
 von Lismeroff'scher Zomange
 und zu dem...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...*

S. 10.

i některé starší dokumenty a recepty – například poznámky o výrobě skla skláře Josefa Hofmanna ze Zlaté Studně z roku 1803 a další nespecifikované starší prameny. První část knihy rozdělil na oddíly podle typu produkce (lékárnické sklo, tabulové sklo, sklo na broušení, pateříky ap.) či barev (modré sklo, rubínové sklo, křišťál apod.). Druhou část pak tvoří pojednání o surovinách a jejich přípravě, o stavbě pecí, o tavení skla, o vadách skla, o některých rafinačních technikách ap. Na zažloutlých stranách knihy tak najdeme nejen 305 receptů na různé typy sklovin, ale dozvídáme se mnohé o tehdejší běžné praxi šumavských skláren. V tomto ohledu jsou cenné především Eisnerovy rady faktorům (dnes bychom řekli asi správcům či ředitelům).

Více než dvacet let psal Eisner svůj receptář. Zapsal rodinné recepty a postupně trpělivě získával recepty a návody od dalších šumavských skelmistrů, tavičů, faktorů skláren a dalších. Zdá se, že ani tehdy nebyla výroby jednotlivých druhů skel mezi přáteli a příbuznými tajemstvím a že existovala poměrně čilá výměna postupů a receptů. A tak najdeme na stránkách Eisnerova receptáře přímo přehledku slavných jmen šumavských i bavorských skelmistrů té doby. Jsou zde zapsána jména Johanna Meyra z Adolfova, Jana Plechingera z Arnoštova, Eisnerova švagra ze Zlaté Studny Josefa Schmidy ml., Benedikta Poschingera z bavorského Oberzwieselau a dalších. Dále jsou zde zachyceny recepty některých faktorů skláren (např. Johann Pock ze Zlaté Studny, Gustav Peter z Podlesí) či tavičů (Josef Kreuzer z Klášterského Mlýna) ap. Velmi zajímavá je velká skupina receptů pocházejících od jednoho z nejlepších sklářských technologů té doby Paula Meyra (?), který tehdy snad žil na Kašperskohorsku a mohl se na vzniku receptáře nějakým způsobem významněji podílet. Mnohé získané recepty Eisner také prakticky vyzkoušel. Někdy si zapsal výsledek tavby, jindy připojil jen lakonickou latinskou poznámku „Probatum est!“ (Vyzkoušeno!).

K nejzajímavějším částem receptáře patří skupiny receptů, kde zachycuje Eisner své vlastní pokusy o výrobu nových typů barevných sklovin. Jde o nesmírně pečlivě vedené záznamy o složení sklářského kmene a průběhu tavby, včetně podrobného vyhodnocení výsledného skla. Tyto pokusy jsou přesně datovány a všechny byly uskutečněny na Podlesí. Johann Baptist Eisner totiž po smrti svého strýce Johann Josefa Eisnera koupil po roce 1828 od jeho dědiců rodinný statek v Podlesí a vybudoval zde v roce 1831 novou moderní sklářskou továrnu, kolem které soustředil hlavní výrobní kapacity firmy. V roce 1836 pak založil sklárnu v Klášterském Mlýně a následujícího roku prodal Josefu Schmidovi ml. Stachy.

Když jel na podzim roku 1847 Johann Baptist Eisner ve svých padesáti letech na obchodní cestu do Prahy, asi nikdo nepočítal s tím, že se z ní už nikdy nevrátí. Bohužel na cestě onemocněl a v Praze zemřel. V době jeho smrti žily z jeho dětí jen tři dcery, a tak firmu převzali zeťové. Dcera Sofia

(1820-?) byla od roku 1840 manželkou Friedricha Hafenbrädela a mladší Emilie (1822-1917) se provdala za Martina Emanuela Schmidu. Hafenbrädel převzal sklárnu v Klášterském Mlýně a Schmid sklárnu v Podlesí, jemu také přešel pravděpodobně do rukou i receptář.

Eisnerovu sklářskou továrnu připomínají na Podlesí jen trosky hutní haly a travou zarostlé haldy střepů v okolí. Od října 1891, kdy zde skláři naposledy foukali sklo, uplynulo již mnoho let. Když ale stojíme u pobořených oblouků, na nichž kdysi budova huti spočívala, můžeme si zde vzpomenout na muže, který někde tady den po dni a snad i noc po noci trpělivě zapisoval recept za receptem. Poslední šumavský skelmistr z rodu Eisnerů nám zanechal památku nejen na své úsilí o obrodu českého sklářství, ale zachytil mnohé ze staleté šumavské tradice. Jeho receptář je nesporně unikátním souborem i v evropském měřítku.

Literatura:

receptář Johanna Baptisty Eisnera, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze • matriky Kašperské Hory, Státní oblastní archiv Plzeň • genealogická sbírka Dobřanský, Národní archiv Praha • Lněničková, Jitka / Brožková, Helena: Receptář Jana Křtitele Eisnera (1797-1847) na výrobu různých dutých a tabulových skel. In Dějiny vědy a techniky 23/1990, s. 147-162.